365 de ani de la tipărirea Pravilei lui Vasile Lupu (1646)

Dr. Agnes Erich
Facultatea de Ştiințe Umaniste,
Universitatea Valahia din Târgovişte
E-mail: agnes_erich@yahoo.com

Dr. Agnes Erich este conferențiar în cadrul Facultății de Ştiințe Umaniste de la Universitatea Valahia din Târgovişte, precum şi Director al Bibliotecii Universității Valahia din Târgovişte. Predă cursuri de istoria scrisului, cărții şi tiparului, istoria literaturii române vechi, metodologia cercetării în ştiințele umaniste. Activitatea sa de cercetare s-a materializat în publicarea a 12 monografii, 111 de articole şi studii apărute în reviste de specialitate, 70 de comunicări susținute în țară şi în afară; a participat ca membru în echipa de cercetare în 14 proiecte de cercetare. Domeniile de cercetare predilecte: carte veche bibliofilă, e-learning.

Rezumat

Traducerea şi tipărirea în secolul al XVII-lea a primelor texte juridice româneşti se impun cu necesitate pentru vremurile respective când reprezentanții bisericii nu aveau un cod scris pe care să se bazeze în judecarea pricinilor, cutuma jucând rolul principal. Având în vedere că în 2011 se împlinesc 365 de ani de la tipărirea Pravilei lui Vasile Lupu am considerat ca oportună abordarea acestui subiect. Valoarea Pravilei lui Vasile Lupu constă în faptul că este prima legiuire laică din Moldova tipărită în limba română şi că este primul cod de legi românesc aprobat de către autoritatea domnească. În acelaşi timp este un monument al limbii şi culturii românești din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Cuvinte cheie: Vasile Lupu, pravila, Moldova

Traducerea şi tipărirea în secolul al XVII-lea a primelor texte juridice româneşti se impun cu necesitate pentru vremurile respective când reprezentanții bisericii nu aveau un cod scris pe care să se bazeze în judecarea pricinilor, cutuma jucând rolul principal. Prin editarea acestora se

BDD-A27070 © 2011 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:02 UTC)

urmărea combaterea unor tendințe de alterare a moravurilor vremii, dar şi menținerea controlului asupra anumitor manifestări ale societății româneşti medievale, nu întotdeauna conforme cu morala creştină. Cele dintâi legiuiri scrise în româneşte sunt: „Pravila de la Govora ” (1640), „Cartea românească de învățătură” (1646) sau Pravila lui Vasile Lupu, după cum mai este cunoscută şi „Îndreptarea legii ” (1652) apărută sub domnia lui Matei Basarab.

Coordonatele culturii române scrise, de la jumătatea secolului al XVII-lea, în Moldova, se află în strânsă legătură cu întregul context al epocii. Redarea atmosferei proprii acestui segment temporal – pe care ne-am obişnuit să-l numim „epoca lui Vasile Lupu” – şi raportarea la climatul est-european, în general, sunt absolut necesare înțelegerii fenomenelor ce au animat cultura scrisă în acea vreme. (1)

Domnia lui Vasile Lupu (1634–1653) a reprezentat o perioadă de consolidare a autorității domnului, fapt care a condus la posibilitatea tipăririi în 1646 a unei cărți cu caracter juridic ce s-a numit „Carte românească de învățătură”, cunoscută şi sub denumirea de *Pravila lui Vasile Lupu,* după cum deja am subliniat.

Aşadar, prima pravilă oficială a Moldovei apare în tipografia de la Trei Ierarhi sub titlul de „*Carte românească de învățătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeațe*”, legiuire inițiată şi aprobată de domn prin porunca ce figurează în însăşi foaia de titlu: „Cu dzisa şi cu toată cheltuiala lui Vasile voivodul şi domnul Țărâi Moldovei”. Până la apariția acesteia exista o altă lege, *Pravila lui Alexandru cel Bun* (2), care va fi înlocuită de cea a lui Vasile Lupu şi care va rămâne în uz până în vremea lui Dimitrie Cantemir.

„Cartea românească de învățătura, de la pravilele împărăteşti” este prima legiuire mirenească oficială. Primele 94 de paragrafe din pravilă au ca izvor „leges colonariae, agrariae, rusticae”, iar celelalte paragrafe au ca izvor opera italianului Prosper Faranaccios, „Praxis et theoricae criminalis”. (3)

Această pravilă cuprinde reglementări din domeniul dreptului bazându-se pe obicei şi lege ca izvoare. În materie de drept, *Cartea românească de învățătură*, face diferențe între (4): **Jus humanum** (Pravila lumească), adică legea puterii feudale; **Jus divinum** (Pravila Dumnezeiască), dreptul canonic feudal; **Jus naturale** (Pravila firii omeneşti), adică dreptul conform cu interesele orânduirii feudale prin care dreptul firii era dreptul clasei posedante.

BDD-A27070 © 2011 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:02 UTC)

Lucrarea cuprinde norme care privesc drepturile (felurile, exercițiul, dobândirea) şi pierderea lor, dar şi deținerea acestora de către persoanele fizice, în funcție de clasa socială din care fac parte (boieri, dregători, plugari, agricultori). (5)

În privința familiei şi a persoanelor, pravila reglementează poziția fiului în familie, capacitatea în funcție de categoria socială, vârsta, înrudirea, profesiunile şi privilegiile ce le oferă, domiciliul, starea mintală, persoanele juridice, căsătoria, puterea asupra robilor, tutela. (6) De asemenea, pravila cuprinde şi dispoziții care privesc patrimoniul: proprietatea, uzufructul, obligațiile, faptele juridice, actele juridice, reprezentarea prin mandatari şi procuratori, acordând o atenție deosebită moştenirii, capacității de a moşteni şi de a dispune mortis causa, testamentului, legatelor etc. (7)

În privința dreptului penal, „Cartea românească de învățătură" se refera la numeroase dispoziții care au ca obiect pedepsele numite „certare" şi desigur infracțiunile numite „vini". (8) La fel ca şi în celelalte dispoziții, aprecierea pedepsei se face în funcție de clasa socială din care fac parte atât victima cât şi făptuitorul, dar şi timpul şi locul săvârşirii infracțiunii. (9) Printre pedepsele cele mai grele menționăm: legarea de cozile cailor, turnarea de plumb topit în gură, jupuirea, arderea de viu etc. De asemenea, subliniem că pedepsele pravilei aplicabile persoanelor care săvărşeau infracțiuni difereau în funcție de gravitatea faptei, acestea fiind pedepse corporale, privative de libertate şi pecuniare. Aplicabilitatea *Cărții româneşti de învățătură* este demonstrată şi de copia păstrată în ctitoria boierilor Craioveşti, dar reiese şi din documentele vremii prin care Alexandru Iliaş condamnă la moarte „ucigaşi de domn" motivându-şi sentința „pre pravilă". (10)

Vasile Lupu a dorit adoptarea unei legi scrise în limba țării, fapt cunoscut şi de Dimitrie Cantemir, şi menționat în „Descrierea Moldovei": "Vasile Lupu Albanezul, domn al Moldovei, în veacul trecut a pus oameni cinstiți şi cunoscând legile țării să adune laolaltă toate legile scrise şi nescrise, alcătuindu-se din ele un codice deosebit de legi, rămas şi astăzi călăuza judecătorilor din Moldova pentru împărțirea dreptății". (11)

Obiectivul pe care şi-l propunea „Vasilie, Voievodul şi Domnul Țărâii Moldovei" prin tipărirea „*Cărții româneşti de învățătură*" de la 1646 era cel menționat în prefața documentului şi anume să pună capăt „nedreptăților şi asuprelelor mişeilor" (12), drept pentru care „…cu multî osrădie s-au nevoit Maria sa de-au cercat pre multe tări, pânî l-au îndireptat Dumnedzău de-au găsit oameni ca aceia, dascăli şi filosofi, de-au scos den cărți elineşti şi lătineşti toate tocmelele cele bune şi giudețele celor buni

BDD-A27070 © 2011 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:02 UTC)

creştini şi svinţi impăraţi, carile ca o luminî lumineadzî şi aratî tot lucrul, celor întunecaţi şi proşti şi neînvăţaţi ca să cunoască strămbîtatia tuturor şi să giudece pre direptate, carele să chiama acmu pravile împărăteşti...". (13)

Scopul traducerii pravilelor bisericeşti şi a pravilelor în general, a fost unul practic, întrucât ele se aplicau în justiţie, fie în cea ecleziastică, fie în cea laică, nefiind doar nişte simple cărţi de învăţătură morală şi intelectuală. De altfel, dat fiind că legea este aplicată cu sancţiuni spirituale, bisericeşti, nomocanonul nu reprezintă încă dreptul propriu-zis. Şi aceasta în contextul în care judecata preotului stătea alături de cea lumească şi în care nu se făcea deosebire clară între dreptul bisericesc şi cel mirean în privinţa delictelor şi a pedepselor. Introducerea dreptului scris la români a însemnat creşterea puterii administraţiei centrale a domnului, ca şi a Bisericii şi a autorităţii feudale locale.

Trebuie să precizăm că această iniţiativă a domnului moldovean se înscrie în acelaşi context în care Matei Basarab, domnul Ţării Româneşti, susţinea o acţiune asemănătoare. Tipărirea unor texte de lege poate să fi fost şi răspunsul dat unor necesităţi pe care domnii români le-au sesizat, în privinţa reformării administraţiei din cele două ţări din acea vreme, pentru succesul căreia era nevoie de o susţinere solidă, asigurată prin legi scrise şi unitare, care să fie aplicate cu egală forţă în tot cuprinsul ţării.

Textul pravilei este în limba română cu alfabet chirilic, tiparul este roşu şi negru cu 27 rânduri pe pagină. Pe verso-ul paginii de titlu, sub stema Moldovei, avem „Stihuri în stema Domniei Moldovii". Titlul este încadrat de o gravură-poartă, cu doi stâlpi ornamentaţi, deasupra cărora sunt zugrăviţi Sfântul Gheorghe şi Sfântul Ioan de la Suceava. Coloanele sunt îmbrăcate în palmete iar spaţiile dintre cartuşe sunt umplute cu ramuri şi flori compozite. În partea de sus, în medalion central, sunt reprezentaţi Sfinţii Trei Ierarhi Vasilie, Grigorie şi Ioan. De asemenea, este prezentă şi stema Moldovei, după cum am specificat, cadrul fiind compus din îngeri ale căror aripi reprezintă semipalmete care se dezvoltă unele din altele. Frontispiciile vegetale sunt construite în general pe motivele vasului cu flori şi ale pomului vieţii. Elementele ornamentale autohtone, garofiţa, strugurii, ştiuletele de porumb, evoluează alături de motive orientale, cum ar fi floarea de acant, de lotus, rodia sau laleaua. Vignetele reprezintă mici benzi ornamentale care întrerup uneori curgerea textului, motivele pe baza cărora au fost construite sunt: capul înaripat, scoica, laleaua, steaua, florile de măceş, semiplamete. Letrinele sunt de inspiraţie renascentistă, evocând capete înaripate, mascheroni sau elemente orientale, vasul cu flori, rozete, dar şi elemente baroce (ciucuri, cununi de spice).

BDD-A27070 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:02 UTC)

Observăm că tipăriturile din această perioadă se caracterizează prin aplicarea pe fondul tradiţional bizantin al unor elemente din arta Renaşterii şi barocului, preluate pe filieră polonă din gravura germană.

Valoarea Pravilei lui Vasile Lupu constă în faptul că este prima legiuire laică din Moldova tipărită în limba română, care, deşi nu elimină multele texte şi dispoziţii romano-bizantine aflate în circulaţie în vremea aceea, este un cod de legi românesc aprobat de către autoritatea domnească. În acelaşi timp este un monument al limbii şi culturii româneşti din prima jumătate a secolului al XVII-lea ce va deveni un izvor de inspiraţie pentru *Îndreptarea legii* tipărită la Târgovişte în 1652.

Referinţe

(1) ILIESCU, Cătălina Elena. *Cultura română în Moldova la mijlocul secolului al XVII-lea* [on line]. Disponibil la: http://www.uaic.ro/uaic/bin/download/Academic/Doctorate_februarie_2010/IliescuC.CtlinaElenacs.Chelcu.pdf
(2) 1400–1432, un extras din *Basilicale*.
(3) Cf. *Istoria dreptului românesc* ,vol I, responsabil de volum Vladimir Hanga. Bucureşti**:** Editura Academiei, 1980, p. 208.
(4) *Ibidem*, pp. 208–209.
(5*) Ibidem*, p. 209.
(6) *Ibidem*, pp. 209–210.
(7) *Ibidem*, p. 210.
(8) *Ibidem.*
(9) *Ibidem.*
(10) MAZILU, Dan Horia. *Lege şi fărădelege în lumea românească veche*. Iaşi: Editura Polirom, 2006, p. 91.
(11) CANTEMIR, Dimitrie. *Descrierea Moldovei*. Chişinău: Editura Litera Internaţional, 2001, p. 143.
(12) MAZILU, Dan Horia. *Op. cit*., p. 92.
(13) *Ibidem.*

BDD-A27070 © 2011 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:41:02 UTC)